నిర్వేదం

శ్రీ 'విజయ - రాఘవ'

"రాధా !"

"ఆ ... "

"ఏంచేస్తున్నావ్ దొడ్లో"

"పొట్టుపొయ్యి కూరుస్తున్నానే"

"అబ్బ ! తర్వాత కూరుకోవచ్చులే. ఒక గంటాగితే పనిమనిషి వస్తుందిగా ! నువ్వొకసారి యిలారా!

"వస్తున్నా ! చేతులు కడుక్కొని."

"దేనికీ పిలిచావ్."

"కూర్చో అట్లా ! పొద్దున మీ నాన్నగారు, బామ్మ తెచ్చిన సంబంధం యెట్లావుంది ?"

"ఎట్లావుందేమిటే, నువ్వుకూడా అలా అడుగుతావ్."

"తప్పేముందే, నచ్చిందా !" అని అడుగుతున్నాను.

"నీ కెలావుందో ముందుచెప్పు ?"

"చేసుకునే దానివి నువ్వా, నేనా ? నీ యిష్ట ప్రకారం చెయ్యమంటే చేసేవాళ్లమేగాని, పట్టి బలవంతాన పీటలమీద కూర్చోబెట్టి అక్షింత లేశేవాళ్లం గాదుగదా !"

"నాకు సిగ్గేస్తోందే చెప్పడానికి."

"కన్నతల్లి దగ్గరకూడా సిగ్గేమిటే చెప్పడానికి."

"అబ్బ ! ఏమోగానోవుండే !"

"పోనీ ! నచ్చలేదా ! చెప్పు ... మరి."

"నేనసలు ఆయన వంకైన చూడందే"

"నా బొందలాగుంది. చూడకపోవడమేమిటే ... అంత సిగ్గైతే ఎట్లాగే."

"మరి, మీ నాన్న లోపలకువచ్చి బీరువాచాటు నుండి నచ్చిందా సంబంధం అంటే ఊఁ ... "అన్నావుగా.

"ఏమన్నానో యేమిటో అగమ్యగోచరంగా వుంది."

"మంచిపనే, సరేలే అయినప్పటికే అవుతుంది దేనికైనా కలిసిరావాలిగా." అంటూ కాంతమ్మగారు కందిపప్పు చెరగాలని లేచిపోయింది.

'రాధ' స్కూలు ఫైనలువరకు చదువుకొంది. తండ్రి జగన్నాథం, తల్లిచెప్పే గొంతెమ్మ కోరికలకు అనుగుణ్యమైన వరుడు కావాలని కాళ్లు బలపాలు కట్టేంతవరకు తిరిగి, తిరిగి "కాశీకిపోయి యేదో తెచ్చినట్లు ... " ఒక సంబంధం తెచ్చాడు.

"నా తమ్ముడున్నాడు. వాడివైపు పొలంకూడా వుంది. పెద్దగా చదువుకోపోయినా, వాడిపొట్ట వాడు పోషించుకో గలిగినంతగా చదువుకున్నాడు. గౌరవ మర్యాదలు తెలుసుకున్నవాడు. అయిన సంబంధంకూడా. ఎప్పటికైనా చేతికందుబాటులో వుండేవాడు. వాడికి 'రాధ' నిద్దామని" భార్య కాంతమ్మ ఎన్నిసార్లో చెవిదగ్గరకువచ్చి చెప్పుకున్నా, లెక్కచేయక, దూరపు కొండలు నునుపన్నట్లు జగన్నాథం యీ సంబంధం' కూడబెట్టుకొచ్చాడు. బి. ఏ. ఆనర్సు సంపాదించిన జగన్నాథం, కాంతమ్మ మాటల్లో నగ్నసత్యం అర్థంచేసుకోలేకపోయాడు. తాంబూలాలుకూడాయిచ్చి పుచ్చేసుకున్నారు, తల్లి మాటకి "ఊఁ" కొట్టి, తలుపుచాటునుండి యేం జరుగుతుందో అని కాంతమ్మ, రాధ మాద్దామనుకున్నారు. కాని, "ఛీ! యెందుకంత దొంగచాటు చేరం అనిపించి" దొడ్లోకిపోయారు.

విషయం అంతా తెలుసుకొని కాంతమ్మ చాలా బాధపడింది. అయిన సంబంధంవల్ల కలిగే లాభానికీ, పరాయి సంబంధంవల్ల కలిగే లాభానికి తేడాయెంతో కాంతమ్మకు కొంతవరకు తెలిసిన విషయమే. కాని ఏంచేయడం - భర్త, అత్తగారు ఒకటై, కూడబలుక్కొని సంచరిస్తుంటే! కాకపోతే "చేసుకున్న భార్యతోకూడా సంప్రదించకుండా యీ విధంగా సంబంధం అంగీకరించారే" అని గుడ్లనీళ్లు గుడ్లకుక్కొని యేడ్వటమేగా చేయగలిగింది! కన్నకూతురు విషయంలో, కల్పించుకొని, మాట్లాడడానికికూడా

స్వతంత్రం లేనప్పుడు తాను యింకేవిషయంలో జోక్యం కల్పించుకుంటే సానుకూలమై తీరుతుంది? తను కాపురానికొచ్చింది మొదలుగా యేనాడు "యీరోజు హాయిగా వున్నానని, గుండెమీద చెయ్యేసుకొని చెప్పుకోగల్గింది? అత్తగారినడిగి చీర కట్టుకొని, పూలుకొనడానికి, పెట్టుకుంటానికి అనుజ్ఞ తీసుకొని బ్రతికే తన బ్రతుకు యే తెగలో చేరుతుంది? తన వైపునుంచి, తన్ను చూడడానికి ఎవరైనా బంధువులొస్తే ఒక్కపూట భోజనానికి వుండమని కోరడానికి హక్కులేదుగదా! కన్నతండ్రి వస్తే కడుపార అన్నంబెట్టి, మంచీ-చెడూ మాట్లాడడానికి ప్రాప్తిలేదుగదా! తోబుట్టువు 'గౌరి' వస్తే పసుపు, కుంకుమతో ఆదరించడానికి నోచుకోని తన జీవితం యింకెలా సుఖవంతమయ్యేది." కాంతమ్మ తన దౌర్భాగ్యపు బ్రతుకును గురించీవిధంగా తల్చుకోని రాత్రింబగళ్లు లేవు.

♦ ♦ ♦

జగన్నాధం, తల్లి జానికమ్మ ఒకనాడు మధ్యాహ్నం పెళ్ళికి తెచ్చిన సరుకులన్నీ యెంచుకుంటూ, పందిరి పట్టెమంచంక్రింద సద్దుతోంది. కాంతమ్మ దొడ్డివసారాలో కూర్చొని చిరిగిపోయిన మావిడిచిగురు-చీర పమిటిచెంగు కుట్టుకొంటోంది. రాధ వాకిటి వసారాలో పడకకుర్చీలో పడుకొని యేదో పుస్తకం చదువుకొంటోంది. జగన్నాధం ఒక పదిహేను రోజులపాటు ఆఫీసుకు సెలవుపెట్టి శుభలేఖలు అచ్చువేయించే నిమిత్తంగా వెళ్ళిపోయాడు.

"జానికమ్మా! యేంజేస్తున్నావ్" యెదురింటి వెంకాయమ్మ కాలిమీద చెంగు పైకిలాగి బొడ్డులో దోపుతూ, మెట్లు ఎక్కుతూ కేకవేసింది.

సద్దే, సద్దే సరుకులన్ని ఆ పాటినే వుంచేసి, చేతులు దులుపుతూ, గదితలుపు గొళ్లెంబెట్టి, కళ్ళజోడు సర్దుకుంటూ——

"వస్తున్నానమ్మా! మాయపని ఎంతజేసినా తరిగి చావదుగదా!"

"పిల్లలుండేయిల్లాయె మరి, ఊడ్చేవాళ్లం ఊడుస్తూనేవుంటాం; పడేపాచి పడుతూనే వుంటుంది. దానికి వేళా - పాళా యేమన్నా వుంటేగా!"

"ఆ ... ఏమిటోగాని, అంతా మనకే పట్టినట్లు. ప్రతిదీ మనమే చేసుకు చావాలాయె. ఎంతనిచేస్తాం మనం మాత్రం."

"సరేగాని, రెండురోజులయింది పురాణం చదివి. కాస్త మళ్ళా మొదలెడుదూ!"

"పని చచ్చినంతుంది. తీరికలేకుండావున్నాను. నీకు చదవడంవచ్చుగా. చదువుదూ; నేను ఊకొడుతుంటాను."

"నువ్వు చదివినట్లు నేచదువగలనా! కళ్లుకనబడి చావవుగా అయినా."

"పోన్లెద్దూ రెండురోజులాగరాదూ! తర్వాత చదువుకుందాం."

"అయితే ఎందుకూ! వెళ్ళొస్తా. ఆ పెసలన్నా బాగుచేస్తా-కాసేపు కూర్చొని."

"మంచిది వెళ్ళిరా, నిన్ను పిలవకుండా పురాణం మొదలెట్టనుగదా!"

"అదేమిటమ్మా! అలా అంటావు." అంటూ వెంకాయమ్మ చక్కా వెళ్ళిపోయింది.

మళ్ళావచ్చి జానికమ్మ సరుకులు సద్దుకుంటోంది. చదువుకొంటున్న 'రాధ' గభాలున కుర్చీలోంచిలేచి లోపలకొచ్చి——

"బామ్మా! నాగేశ్వర్రావ్ తాతయ్య వస్తున్నాడే."

"కాస్త కాళ్ళు కడుక్కుంటానికి నీళ్ళివ్వు, తెచ్చొస్తున్నా" అంది జానికమ్మ.

రాధ అందిచ్చిన యిత్తడిచెంబు నీళ్ళతో నాగేశ్వరావు కాళ్లు చేతులూ కడుక్కొని కుర్చీలో కూర్చొన్నాడు.

"ఎక్కణ్ణుంచిరా, రావడం?"

"బందరు నుంచేనే."

"పిల్లలూ - అనసూయ అంతా కులాసా ?"

"ఆ ... అంతా కులాసే."

"ఇంకేమిటిరా కబుర్లు ?"

"ఆ ... ఏముంటాయ్ చెప్పదగ్గవి. నువ్వే చెప్పాలిగాని."

"చెప్పడానికేముందిరా ! బహుశా ! నీకే తెలిసే వుందనుకుంటా !"

"ఏమిటది ?"

"ఏమిటేమిటిరా ! 'రాధ' పెళ్లి విషయం?"

"ఎప్పుడు ? - ఏమిటి ? - ఎక్కడ ? నాకేం తెలుసు యీ సంగతి? బలేదానివే" అంటూ ఆశ్చర్యంగా పడుకున్నవాడల్లా కూర్చొని, ఒక్క బీడీ అంటించాడు నాగేశ్వరావు.

కాంతమ్మ, రాధ లోపలి వరండాలో కూర్చొని వున్నారు.

"ముహూర్తం యెప్పుడే అక్కయ్యా!"

"వచ్చేనెల రెండోవారంలో రెండు లగ్నాలు మంచివున్నయ్యని మన హయగ్రీవాచార్యులుగారు చెప్పారు. యింకా యేదో ఖచ్చితంగా తేల్చలేదు."

"చాలా దగ్గర్లో వుందన్నమాట! అన్నట్లు పిల్లవాడు యేంచదువుతున్నాడు ?"

"అదేది ... B.Sc. & B.Com; యేదో ... యేదో ఆ చదువు చదివాట్ట. మీ బందరులోనేట చదివిందికూడా."

"అట్లాగా ! కట్నం యేమాత్రం ?"

"రెండువేల మూడొందలు అని అనుకున్నాం."

"పిల్లవాడికి తల్లిదండ్రీ, పొలం పుట్రావుందా!"

"తండ్రిలేడట. పొలంకూడా లేనట్లే తోచింది."

"పేరేమిటన్నావ్ ?"

"మధుసూదనరావు-ట."

కూర్చొన్న కాంతమ్మ, జానికమ్మ మాటలువిని నేలమీద చెంగుపరుచుకొని పడుకొంది. రాధ పుస్తకం మూసి బీరువాలో వుంచింది. తల్లితలదగ్గర తనూ పడుకొంది.

వాకిట్లో నాగేశ్వరావు, జానికమ్మ యింకా యేదో మాటలు గుసగుసలాడి, యెవరిదారినవాళ్లు విడిపోయారు.

'యీ మాత్రం వివరాలు నాకుగాని, నా కూతురికిగాని యింతవరకు తెలియకుండా, యీ విధంగా బయటవాళ్లకు చెప్పుతుంటే, వినేరాత నాకు పట్టాల్సి వుంది కాబోలని' బిగపట్టుకొని ఉన్న దుఃఖాన్ని ఒక్కసారిగా కక్కేసింది కాంతమ్మ.

"అమ్మా ! దేనికే యేడుస్తావ్"

"ఏమీలేదమ్మా !"

"నాకు తెలుసు. చెట్టు పుడిగేకాలానికి కుక్క మూతి పిందెలన్నట్లు యేదో అపచారం జరక్క తప్పదు" - అని యింటిపై కప్పుచూస్తూ రాధ నిస్పృహగా అంది.

'రాధ'కి తల్లి దగ్గిరున్నంత చనువు తండ్రి దగ్గరగాని, బామ్మదగ్గరగాని లేదు. మనస్ఫూర్తిగా తనకా సంబంధం యిష్టంలేదు. అమ్మమాట వింటానికి యీ యింట్లో ఆస్కారం తనకుతప్ప యింకెవ్వరికీ లేదని తెలుసు. తన్ను గురించి 'అమ్మ' యెంతోబాధ పడుతోందని తెలుసు. 'నా మనస్సులోని విషయం విప్పిచెప్పుకుంటే వినేవాడు యెవరున్నారని' కంట నీరొట్టుకుంది. 'యిష్టంలేని పెళ్లిళ్లుజరిగి యెన్ని కుటుంబాలు చేడిపోయాయో, యెంతమంది నూతికి, గోతికి ఉరికారో, తనకు తెలియని విషయంకాదు. తనకు వ్యక్తిత్వం యేర్పడింది. తన జీవితంమీద తనకు హక్కుంది. అనుకూలమైన వరుణ్ణి కోరుకుంటానికి అర్హతవుంది. ఏంలాభం !' అని ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి పెద్దలు నిశ్చయించిన లగ్నానికి మధుసూదనరావుచేత మంగళసూత్రం కట్టించుకోక తప్పిందిగాదు. కాంతమ్మ పమిటచెంగు నోట్లో కుక్కుకొని యేడ్వటం కూడా రాధ చూసింది. ఏంచేస్తుంది ? పీటలమీదినుంచి లేచొచ్చిన తరవాత కాంతమ్మను కావిలించుకొని వెక్కి వెక్కి యేడ్చింది.

“ఎన్ని ఆశలు పెట్టుకున్నానో అన్నీ గాలిలో మేడలయినయి. చదువుకున్న విజ్ఞానమంతా బూడిదలోపోసిన పన్నీరయింది. ‘అమ్మచేత సంతోషంగా అక్షింతలు వేయించుకోలేకపోయాను’ అని కాంతమ్మ ఒళ్లోపడుకొని ఆ రాత్రి యెంతగా యేడ్చిందో తను, యీనాడు కాపరాని కెళ్ళబోయేముందు బండెక్కుతూంటే, అవన్నీ జ్ఞాపకాని కొచ్చాయి.

కాపరాని కెళ్లినరాధ వుత్తరాలు వ్రాస్తుండక తప్పేదికాదు. ప్రతి వుత్తరంలోను నాన్న, బామ్మ కూడ బలుక్కొని చేసిన పనులన్నీ, అమ్మ అంగీకారంగాని, తన యిష్టతగాని లేకుండాచేసిన విషయాలన్నీ ఏకరువుపెట్టుతూ వ్రాస్తూండేది. కాని వాటిని కళ్లారచూచి చదువుకొని కంటతడిబెట్టేది ఒక్క కాంతమ్మే. “పిచ్చిపిల్ల! దానికేం తెలుసురా- బెంగకదూమరి!” అంటూ వుత్తరం చూచినప్పుడల్లా జానికమ్మ అంటుంటే జగన్నాథం వూరుకుండేవాడు. పశ్చాత్తాపంపడాలి అని అనుకునే కారణం తన కెక్కడా తగలడంలేదు.

సంవత్సరం దొర్లింది. మధుసూదనరావు కాపరం రాజమండ్రిలో పెట్టాడు; ఉద్యోగ నిమిత్తం మధుసూదనరావు ఆఫీసుకుపోతే, రాధ ఒక్కతే యింట్లో వుండాలి. కొత్తవూరు, యింకా యెవ్వరూ యిరుగు-పొరుగువారు పరిచయంకాలేదు. పనిచేసే పదిహేనేళ్ల తూర్పారి కాపులమ్మాయి లక్ష్మితప్ప తనకు తెలిసినవారు లేకుండాపోయారు. తను ఒంటరిగా వుండటంవల్ల ఏంతోచడంలేదని, లక్ష్మిని పనివున్నా, లేకపోయినా సాయంగా, తోడుగా వుంచుకొంటూ వుండేది. “రాధ”-“లక్ష్మి” చాలా అన్యోన్యంగా వుంటూండేవారు. మధుసూదనరావు యింటి కొచ్చినప్పుడల్లా అదోలాగుండటం రాధ చాలాసార్లు పరకాయించి చూడసాగింది. కాని దాచుకొన్న విషయం విప్పిచెప్పడానికి విసుగుపడుతుండేవాడు.

ఒకనాడు రాధ కదిలించింది. యిద్దరూ భోజనాలుచేసి మంచాలమీద కూర్చున్నారు. లక్ష్మి వసారాలో కూర్చునుంది.

“ఏమండీ! అలా వుంటున్నారేమిటి?”

“ఏం! యెలావుంటున్నా!” బాగానే వున్నాగా.”

“ఎందుకండీ దాస్తారు - నా దగ్గరకూడా.”

“దాచేదేముందే! ఎంతదాచినా విప్పిచెప్పక తప్పదుగదా యేనాటికైనా.”

“అదిసరేననుకోండి! నేనడుగుతున్నాగా! చెప్పండిపోనీ!”

“సిగరెట్టు కాల్చనీ సాంతం!”

“అబ్బ! వెధవసిగరెట్లు వూరికే తగలెయ్యకపోతే తోచేటట్లు లేదే.”

“నిజమే! సంపాదించిన దాంట్లో మూడోవంతు దీనికి ముడుపుచెల్లించక తప్పడం లేదు.”

“అందుకే మానమని కోరుతున్నా.”

“సరేగాని, రాధా! మొన్న మీ అమ్మావాళ్లకు వుత్తరం వ్రాసావుగదా! పురిటికి నిన్ను తీసికెల్తామని ఏమైనా జవాబొచ్చిందా!”

“ఆ వుత్తరం తరువాత, మరొకవుత్తరంకూడా వ్రాసాను. దేనికీ జవాబు రాలేదు. ప్రతిరోజూ పోస్టుచూడలేక కళ్లు కాయలుకాస్తున్నాయి.”

“నాకేం నమ్మకంలేదు రాధా! జవాబొస్తుందని”

“మీకెలా తెలుసండీ”

“తెలిసేదేముంది! కన్నకూతురిని కడుపుతోవుంటే ప్రథమ కాన్పుకదా! ముచ్చటగా తీసికెళ్లి పురుడు పోద్దామనే కుతూహలం వాళ్లకుండాలి గదా! అటువంటిదేమీ లేకుండా మూగనోము పట్టికూర్చుంటే, దాని వుద్దేశ్యం ఆమాత్రం గ్రహించలేమా!”

“పోనీ, ఒక్కవిషయం మిమ్మల్నడగాలనివుంది. మీరిష్టపడితే...అడుగుతాను.”

“నాకూ వినాలనుంది, చెప్పు”

“నన్ను తీసికెళ్లడానికి వస్తే సరేసరి వెడతాను. లేదంటే లక్ష్మిని వెంటబెట్టుకొని, నేనేపోయి పురుడు పోసుకొస్తా! ఏమంటారు?”

"ఏమనేదేముంది. నీఅంతట నీవెళ్లడం నాకేం నచ్చడంలేదు. కన్నవారికే లేనప్పుడు, ఆపోసుమనే పురుడు గవర్నమెంటు ఆసుపత్రిలో నేపోసుకోవచ్చు."

"ఎవ్వరూ తోడులేకపోతే యేంబాగుంటుందండీ"

"తోడు_నీడ యేమిటి - మనపెళ్ళయి సంవత్సరం దాటిపోతోందిగా! ఒక్కసారైనా మీ అమ్మగాని, నాన్నగాని, చివరికి బామ్మగాని వచ్చేళ్లేరా! వెధవ వుత్తరం ముక్కలు మాత్రం నెలకు నువ్వూ - నేనుకలిసి పాతిక్కి తక్కువరాయంగదా"

"నాయందు 'నా' వారికి మమకారంలేకపోవడం ఏనాడో నేచేసుకున్న 'కర్మ' అని వూరుకొంటాను."

"వూరుకోక చేసేదేమిటిలే! భగవంతునిదయవల్ల మన కాపురం సలక్షణంగా సాగుతోంది. మనమంటే ప్రేమవున్నవాళ్లే వచ్చి చూసెడతారు. రానివారి కోసం దిగులు పడవలసిన గతి మనకేం పట్టలేదు."

"అన్నట్లు అసలు విషయం మరిచానండోయి"

"ఏమిటీ"

"ఏమిటేమిటి? యిందాక మీరు సిగరెట్ కాల్చుకొని చెపుతానన్నది."

"అదా! చెపితే ఒకవేళ నువ్వు మరింత బాధ పడతావేమోనని శంకిస్తున్నా"

"ఫరవాలేదు. చెప్పండి."

"పెళ్ళినాడు నాకిస్తానన్న లాంఛనం యింతవరకూ సమర్పించకపోతే, ఏమనుకోవాలి"

"ఇప్పుడు దాన్ని గురించి మీ రూరికే మధన పడటం"

"ఇందులో మధనేముంది. ఆయన నోటితో ఆయనే ఇస్తానన్నాడు, అందుకనే నేను పెద్దగా అడగటం కూడాలేదు."

"అటువంటివేం మనస్సులో పెట్టుకోబోకండి. యిస్తే అందుకోండి. లేకపోతే, భగవంతుడుచల్లగా చూస్తే మనమే చేయించుకోవచ్చు"

"అందుకే వూరుకున్నాగా"

"టైమెంతయింది"

"ఎంతగాకేం! పదిగంటలు దాటుతోంది"

"పడుకుందామా!"

"నేను కాసేపు పనిచేసుకొని పడుకుంటా, నీకు నిద్దరవస్తే నువ్వుపడుకో" —

"లక్ష్మికూడా పడుకుందనుకుంటా!"

"నిద్రవస్తే పడుకోదూ!"

రాధకు తొమ్మిదోనెల ప్రవేశించిందని తల్లిదండ్రులకు వుత్తరం వ్రాసినా, యేజవాబు రాకపోయేసరికి, పూర్తిగా వారివల్ల తనకే సహాయంలేదని ధృడనిశ్చయురాలై వుండిపోయింది. ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో మధుసూధనరావు బెంగుళూరు క్యాంపు వెళ్లవలసొచ్చింది. అతనికీ నిజంగా తొందర పనులెక్కువయినయి. ఏవేళప్పుడు ప్రసవిస్తుందో అని కంగారు పడుతూనేవున్నాడు. అయినా తప్పేదేముంది.

"లక్ష్మీ! బెడ్డింగ్ సర్దావా!"

"సర్దాను బాబయ్యా!"

ఇంటిముందు జట్కాబండి ఆగింది. బండిలో బెడ్డింగ్ పెట్టొచ్చింది లక్ష్మి. మధుసూధనరావు నెమ్మదిగా రాధను దగ్గరకు తీసికొని - "జాగ్రత్తగా వుండు. కంగారేంపడకు. లక్ష్మిని యింటిదగ్గరే వుంచుకో. అన్నివిషయాలు లక్ష్మితల్లితో చెప్పాను" అని మధుసూధనరావు తలనిమిరి, రాధ చిరునవ్వు వీడ్కోలు తీసుకొని బండెక్కి గోదావరి స్టేషన్‌కి వెళ్ళిపోయాడు.

బండి వెళ్లిపోయినతరువాత రాధ బేలగా ఆవెళ్ళినవంకే చూస్తూ నిలబడిపోయింది. మధుసూధనరావు ఎందుకైనా మంచిదని ఒక ఏభైరూపాయిలుకూడా రాధకిచ్చి వెళ్లాడు. రాధ, మధుసూధనరావు చిరునామాకూడా తీసుకుంది. లక్ష్మి రాధనువిడిచి యెక్కడకూ వెళ్ళడంలేదు. రోజూ రెండుమూడుసార్లు లక్ష్మి తల్లి వచ్చి చూసి వెళ్లిపోవడం జరుగుతోంది_.

నాల్గు రోజులకు మధుసూధనరావు వుత్తరం వ్రాశాడు. రాధ చదువుకొని—

"లక్ష్మి! బాబుగారు వుత్తరం వ్రాశారే."

"ఏమనమ్మా"

"కులాసాగానే చేరుకున్నారట. నీ ఆరోగ్యం జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవలసినది. లక్ష్మి కన్నా మనకు అండగా ఎవ్వరూలేరు. పనులు అయిపోగానే వస్తాను." అని వ్రాశారు.

ఉత్తరం చేరినరోజు రాత్రి మూడు గంటలకు రాధకు నొప్పులు ప్రారంభమయినయి. అమ్మగారు మూల్గుతోందేమిటని లక్ష్మి తటాలున లేచి కూర్చుంది.

"రాధమ్మగారూ! అమ్మను పిలవనా"

"ఊ...పిలూ...చాలాబాధగావుంది." లక్ష్మి యింటికి పరుగెత్తి—

"అమ్మా!"అని కేకపెట్టింది.

మంచి నిద్రలోవున్న అప్పలమ్మ చటుక్కున లేచి కూర్చుంది. లక్ష్మి చెప్పినవిషయంవిని, ప్రక్కనున్న రంగమ్మని, నాగాంని కూడాబెట్టుకొచ్చింది. అప్పటికి దాదాపు మూడుదాటింది. అప్పలమ్మ చాతయినంత వరకు రాధ ప్రసవవేదన నివారించడానికి ప్రయత్నించింది. ఆస్పత్రికి తీసికెళ్లితే మంచిదనిపించింది. వెంటనే గుర్రపుబండి మాట్లాడి ఆస్పత్రికి చేర్చారు. అక్కడ సుఖంగా ప్రసవించలేక చాలా కష్టపడింది. డాక్టరు చేయవలసిన ఇంజక్షన్లు చేసాడు. పెదవి విరిచిన మరుక్షణంలోనే లక్ష్మికి కళ్లనీళ్లుతిరుగాయి.

మధుసూధనరావు మధ్యాహ్నం బెంగుళూరు హోటల్లో (ఆఫీసుముందున్నది) కాఫీత్రాగుతుండగా టెలిగ్రాంఅందుకున్నాడు. త్రాగేత్రాగే కాఫీ అలాగేవుంచేసి టెలిగ్రాం చదువుకుని, ఒక్కనిట్టూర్పు విడిచి సాయంత్రం బండికి రాజమండ్రి బయలుదేరాడు. రెండురోజులు ప్రయాణం. చివరకు కళేబరమైనా చూపుకందుతుందేమోనని భ్రమించాడు. రాధనుంచి తన్ను వేరుచేయడానికని అవతరించాడేమో అనిపించింది పుట్టిన శిశువు తలపుకొచ్చేటప్పటికి. మధుసూధనరావుకి తెలియక పోలేదు - 'రాధకు తనను చేసుకోవడం యిష్టంలేదని, తండ్రి, బామ్మ యిద్దరూ బలవంతాన రాధకు తాళికట్టించారని. కాపురానికొచ్చిన మొదట్లో రాధకొంతకాలం తనమీద అదో రకమైన భావం కలిగివుండటంవల్ల ఆ అభిప్రాయాన్నెలాగైనా మార్చి, రాధజీవితంకి యే విధమైన కష్టం కలిగించకుండా, ఏమాత్రంకూడా మనస్సు నొచ్చుకోకుండా చేయాలని తానెంతగానో ప్రయత్నించక పోలేదు' చివరకు రోజులు దొర్లుతున్న కొద్దీ రాధ హృదయంలో మార్పురాక తప్పిందికాదు. మొదట్లో 'నాకీసంబంధం నచ్చలేదు, బలవంతాన తాళి కట్టించుకున్నాను.' అని యింకా యేవో పిచ్చితలపులు తల్చుకున్నరాధ, మధుసూధనరావు చూపుతున్న ప్రేమాభిమానములు చూరగొని "తన తలంపులు చాలా పొరబాటైనవని" చాలాసార్లు అనుకొని నాలిక కొరుక్కున్నరోజులున్నాయి. లక్ష్మితోగూడ యీ మాటలు ఒకటి రెండుసార్లు చెప్పింది. రాధ హృదయంలో వేధిస్తున్నది యిప్పుడొకటే - తనవాళ్లెవరూ ఆపదసమయంలోకూడా అదుకోలేక పోయారే! అనే తలపే. యిదేవాక్యం డాక్టరు పెదవి విరిచినప్పుడుకూడా చాటున తిట్టింది. తరువాత కొద్ది క్షణాలకు తనకు స్పృహలేకపోవడంవల్ల, ఏంజరిగిందీ తెలుసుకోలేక పోయిందీ.

స్పృహ తప్పిపోతుందనగాలక్ష్మిని పిల్చి-"లక్ష్మి! బాబుగారొస్తే పాపాయిని చూపించు-యిదిగోతాళం చెవి. జాగ్రత్త" అన్నమాటలు యింకా పూర్తిగాక ముందే...లక్ష్మి బావురుమనడం, పొత్తిళ్లలో పాపాయి "క్యావ్"మని బిగ్గరగా కేకవేసి వూరుకోవడం రాధ మెదలకుండా విని వూరుకున్నట్టుంది.

మధుసూదనరావు రైలుదిగి సరాసరి హాస్పటల్‌కి వచ్చేసాడు. లక్ష్మి, వాళ్లమ్మ, యింకా కొంతమంది తన్నెరుగున్నవారు, తనరాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నట్లున్నారు. ఒక్కసారి పొంగివచ్చే దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేక జేబురుమాలు అడ్డుపెట్టుకొని వెక్కివెక్కి

ఏడ్చాడు. మధుసూధనరావును బాగా ఎరుగున్న పద్మనాభం దగ్గరికొచ్చి "ప్రారబ్ధం మధూ ఏంచేయగలం?" అని ఓదార్చాడు. అంతకన్న ఎవరుమాత్రం ఏంచేయగలరు?

చేయవలసిన కర్మకాండలు పూర్తిచేసి యింటి ముఖంపట్టి, తాళంతీయకుండానే వాకిట్లో కూర్చొని చాలాసేపు చంటిపిల్లవాడిలాగా ఏడ్చాడు. ఎవ్వరికీ ప్రత్యుత్తరాలు వ్రాయడానికి మనస్కరించలేదు. తరువాత బాగుండదేమోనని అవసరమైన వాళ్లకు ఆరోజునే వ్రాసిపారవేశాడు.

ఆరోజు సాయంత్రం ఏమీతోచక, యింట్లో కూర్చుంటానికేం తోచక, ఎక్కడికా వెళ్లడం! అనుకొని "గోదావరి" తీరంకి నెమ్మదిగా దారితీసాడు. రోడ్డువెంట చేతులు వెనక్కికట్టుకొని వస్తుంటే, ప్రక్క కాఫీహోటల్ లోంచి -

"జగమే మాయ, బ్రతుకేమాయ ... వేదాలలో సారమింతేనయా..." అని పాట తనకొక్కసారిగా జ్ఞానబోధ చేసినట్లనిపించింది. అప్రయత్నంగావచ్చిన అర్థంలేని చిరునవ్వుతో సూర్యుడస్తమించే సమయానికి గోదావరి గట్టుకు చేరాడు. పారుతున్న నీళ్ల వంకచూస్తూ "వేదాలలో సారమాయిది?" అనిఒక్క నిట్టూర్పు విడిచాడు.

రీటా హెయిర్ టానిక్

రీటా కురుల్కు బలమునిచ్చి నిగనిగలాడు నిడుపాటికురులను పెంచే అద్భుతమైన హెయిర్ టానిక్. తల వెంట్రుకలు రాలుట, చుండ్రు, బట్టతల మొదలైన కురుల వ్యాధులకు రీటా అమోఘమైనది. మీరు కూడ నేటి నుండియే రీటా వాడుడు. ప్రతిచోట దొరుకును.